

Státní okresní archiv Klatovy

Cech hrncířů Horažďovice

(1488) 1585–1860

Inventář

EL NAD č.: 1877

AP č.: 597

Eva Havlovičová

Klatovy 2016

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 m) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. století Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčířů; 8 krejčích;

5 kovářů; 5 ševců; 4 punčocháři; 3 sládci; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 10 mistrů hrnčírů.

Přesné datum založení cechu hrnčírů v Horažďovicích nelze z dochovaného archivního materiálu zjistit. Z opisů artikulí (inv. č. 2 a 3) hrnčírů Nového Města pražského, kde je v bodě 16 uvedeno „*aby všichni mistři starší ze všeho království Českého řemesla jejich, kdyby chtěli k tomuto cechu náležeti, že jej mají přijmout jako přátele své milé a je při těch artikulích zachovat*“, se lze jen dohadovat, zda se cech připojil k pražským hrnčírům někdy v této době, nebo byl založen až kolem roku 1585. Z tohoto roku se nám dochovaly artikule hrnčírských tovaryšů, jimž určitě musely předcházet artikule cechovní.

Hrnčírské řemeslo patří mezi nejstarší výrobu, kterou se lidé zabývali. Hrnčír si musel správně připravit vhodnou směs hlíny, její složení a konzistenci. Bylo třeba ji prošlapat, prořezat a utlouci, aby působila jako stejnorodá hmota. Hlína se dále zpracovávala točením na kruhu nebo vmačkáváním do forem. Vytočené nebo zformované hrnčírské výrobky bylo třeba nechat dobře proschnout. Až poté se mohly vypalovat, doba vypálení se odvíjela od druhu hlíny, pece i použitého topiva. Hrnčírské výrobky se upravovaly glazurou, ta se nanášela buď hned po vyschnutí a pak se rovnou vypalovala, nebo proběhlo první vypálení tzv. na přežah, pak se nanasla glazura a znovu se výrobek vypálil. Hrnčírské výrobky se zdobily buď škrábáním různých ornamentů před použitím glazur, nebo až po vypálení se různě malovaly. Finálním výrobkem bylo nádobí pro vaření i servírování jídla, dekorativní předměty, ale i třeba kachlová kamna.

Cech jako samostatný existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. ledna 1860, byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmistr. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmistrů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčírského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzmburka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a dělání sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998 byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období (1488) 1585–1860. Nejstarší archiválií jsou tovaryšské artikule (inv. č. 1, 1585), nejmladší zápisy nalezneme v cechovní knize (inv. č. 6) a mezi výučními a tovaryšskými listy (inv. č. 23, 1860).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 5 listin do roku 1850, 9 úředních knih a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, některé knihy jsou také potrhane. Úplnost fondu je torzovitá. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,25 bm. Tvoří jej 23 inventárních čísel. Při inventarizaci nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

V Městském muzeu v Horažďovicích byl cechovní materiál částečně roztríděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečetidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečnicků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Původní AF Cechy Horažďovice EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a pomocí vnitřních změn ze dne 13. června 2013, čj. SOAP/040-0472-0489/2013 z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Cechovní artikule z roku 1671 (inv. č. 2) obsahují úplný přepis majestátu hrnčírů Nového Města pražského z roku 1488 včetně kolorovaného cechovního znamení s popisem. Cechovní znak má ve svém štítu postavy Adama a Evy, mezi nimi je džbán, z něhož vyrůstá jabloň. Po stranách stojí dva hrnce, z nichž vyrůstají lilie a pod tím je tovaryš sedící na stoličce a na hrnčířském kruhu vyrábí hrnec. V dochovaných tovaryšských artikulech (inv. č. 1) jsou popsána pravidla pro příjem a učení učedníků a tovaryšů, pravidla slušného chování, ale také pokuty a tresty, které by následovaly po porušení těchto privilegií a při prohřešcích proti slušným mravům.

Cechovní kniha (inv. č. 6) obsahuje protokoly ze schůzí, které nám přibližují průběh cechovních jednání. Při těchto shromážděních byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení a jejich zkoušky, stav pokladny, vybírání poplatků a pokut, situace v městečku a celkový stav řemesla a obchodu. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. z nadřízených organizací. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech nebo různých slavnostech. Zpětně jsou zde zapsáni mistři hrnčíři od roku 1650. Na prvním listu v knize je vyobrazení Adama a Evy s jabloní a hadem, od něhož si Eva bere jablko. Pod tím je nápis: „První lidi Adam a Eva, Adam stvořen dne 6. máje věku svého 930 let, již umřel, Eva, jež 940 let, již život dokonala, den jejich se ctí dne 24. prosince.“

Výkazy příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje, příspěvky pro zchudlé mistry a vandrovní tovaryše) nás seznamují s ekonomickým chodem cechu. Lze v nich také zjistit jména a počet členů cechu v průběhu let. Shodné informace nám poskytují i rejstříky či registra přijatých mistrů a tovaryšů.

V cechovních registrech (inv. č. 9) jsou poplatky ze suchých dnů. Suché dny (též kvatembr, kvatembrové dny) se v římskokatolické církvi nazývají postní dny středa, pátek a sobota, které se v církevním roce opakují čtyřikrát, a to v týdnu po třetí neděli adventní, po první neděli postní, o svatodušním týdnu a po svátku Povýšení svatého Kříže. Na tyto dny bývala stanovována významná shromáždění a jednání včetně těch cechovních.

Na některých mistrovských, výučních i tovaryšských listech se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. Stříbrné pečetidlo je dnes součástí muzejní cechovní sbírky Městského muzea v Horažďovicích, katalogové č. K 597. V pečetním poli se nachází jabloň obtočená hadem, po stranách postavy Adama a Evy, nad hlavou Adama číslice 16, nad hlavou Evy číslice 29 (společně dají letopočet 1629). Opis je oddělen linkou. Opis: * PECET *CECHU * HRNCIRSKÉHO * MĚSTA * HORAZDIEJOVIC. V soupisu cechů z roku 1739 (viz kapitola I. úvodu) se nachází otisk stejného pečetidla.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2016 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 7. 4. 2016

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Horažďovice*, EL NAD 766, kar 23, inv. č. 705, katalogové č. 2108, 2141.

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
lio	listina do roku 1850
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	1585, leden 7., Horažďovice Cechmistři a mistři řemesla hrnčířského potvrzují a udělují artikule tovaryšům cechu hrnčířů v Horažďovicích.		lio1
	Originál pergamen, 64,7 x 37,1 cm, česky, cechovní pečeť v dřevěném pouzdře bez víčka přivěšená na hedvábných stuhách, okraj listiny je zdobně kolorován květy a ornamenty		
	<i>Dřívější signatura A XIV F3</i>		
2	1671, leden 5., Horažďovice Ignác Karel ze Šternberka propůjčuje artikule cechu hrnčířů Nového Města pražského, které jim udělil král Vladislav Jagellonský 18. října 1488, cechu hrnčířů v Horažďovicích.		lio2
	Doslovný přepis původních artikulí z roku 1488, včetně kolorovaného hrnčířského znaku s popisem.		
	Originál pergamen, 64,8 x 54,2 cm, česky, hraběcí pečeť ve voskové misce přivěšená na žluto-modré kroucené šňůrce, okraj listiny je zdobně kolorován ornamenty		
	<i>Dřívější signatura A XIV F2</i>		
3	[1671] Artikule cechu hrnčířů Nového Města pražského, které jim udělil král Vladislav Jagellonský 18. října 1488 (pravděpodobně se jedná o opis artikulí - inv. č. 2, které nebyly zcela dopsány, chybí propůjčení cechu Ignácem Karlem ze Šternberka a pro kolorovaný znak je zde jen vyznačené pole).		lio3
	Originál pergamen, 66,1 x 41 cm, česky, bez pečeti		
	<i>Dřívější signatura A XIV F1</i>		

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
4	<p>1706, srpen 24., Horažďovice Se svolením primátora města Horažďovic uzavírají cech hrnčírů a cech ševců mezi sebou artikule o bratrské lásce a svornosti.</p> <p>Originál papír, 47,2 x 29,5 cm, česky, přitištěné cechovní pečeti pod papírovým krytem</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F6</i></p>		lio4
5	<p>1707, prosinec 24., Horažďovice Se svolením primátora města Horažďovic a uzavírají cech hrnčírů a cech ševců mezi sebou artikule o bratrské lásce a svornosti pro své tovaryše.</p> <p>Originál papír, 32,5 x 20,2 cm, česky, přitištěné cechovní pečeti pod papírovým krytem</p>		lio5
II. Úřední knihy			
6	<p>Cechovní kniha (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků)</p> <p>Česky, 16,9 x 25,7 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F11</i></p>	(1650) 1747–1860	ukn1
7	<p>Cechovní artikule (ručně přepsané generální cechovní artikule)</p> <p>Česky, 20,2 x 34,5 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F8</i></p>	1739	ukn2
8	<p>Cechovní artikule (tisk generálních cechovních artikulí nadepsaný cechem hrnčírů)</p> <p>Česky, 20,1 x 30,8 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F9</i></p>	1739	ukn3

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
9	<p>Registra cechu hrnčírů pro zápisy prohřešků členů cechu a poplatků za suché dny (popsaný prohřešek a způsob potrestání či výše udělené pokuty)</p> <p>Česky, 21,3 x 34,6 cm, vazba papírová, poškozená prachem</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F13</i></p>	1763–1778	ukn4
10	<p>Registra zapsaných tovaryšů</p> <p>Česky, 11,4 x 36,3 cm, vazba papírová, poškozená prachem</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F34</i></p>	1788–1844	ukn5
11	<p>Registra tovaryšů na zápis vybraných poplatků a za prohřešky tovaryšů (popsaný prohřešek a způsob potrestání či výše udělené pokuty)</p> <p>Česky, 12,3 x 39,3 cm, vazba papírová, poškozená prachem</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F35</i></p>	1791–1840	ukn6
12	<p>Cechovní rejstřík výdajů</p> <p>Česky, 10,7 x 17,2 cm, vazba papírová, poškozená prachem</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F38</i></p>	1838–1848	ukn7
13	<p>Knih počtů (příjmy, výdaje, seznamy členů)</p> <p>Česky, německy, 20,6 x 31,6 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F12</i></p>	1770–1846	ukn8

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
14	<p>Kniha počtů a cechovních schůzí (příjmy, výdaje, seznamy členů, zápisy z jednání, přijímání spolumistrů, uředníků a tovaryšů)</p> <p>Česky, 21,1 x 33,8 cm, vazba papírová, poškozená prachem</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F14</i></p>	1770–1782	ukn9
III. Spisy			
15	<p>Cechovní artikule (česky rukou psaný koncept s vepsanými poznámkami a úpravami)</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV F7</i></p>	1739	kar1
16	Protokoly z cechovních jednání	1830–1843	kar1
17	Výpisy různých nařízení a ustanovení pro hrnčířské cechy	1782–1818	kar1
18	Sdělení horažďovického magistrátu, v jakém pořadí budou následovat jednotlivé cechy v průvodu	1846	kar1
<i>Dřívější signatura A XIV F37</i>			
19	Roční výkazy příjmů a výdajů cechu	1781–1787	kar1
20	Zápis o pořízení cechovní korouhve + dlužní úpis na částku 50 zlatých	1819–1820	kar1
21	Kvittance	1784–1789	kar1
22	Mistrovské listy	1786–1834	kar1
23	Vysvědčení, výuční a tovaryšské listy	1766–1860	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech hrnčírů Horažďovice
Značka archivního fondu:	CH Horažďovice
Časové rozmezí:	(1488) 1585–1860
Počet evidenčních jednotek:	15 (5 listin do roku 1850, 9 úředních knih, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	23
Rozsah v bm:	0,25
Stav ke dni:	7. 4. 2016
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	14
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 7. 4. 2016 – čj. SOAP/040-0439/2016